

Батьки й діти: Папа Франциск про «проблему поколінь»

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

31 ЛИПНЯ 2019

Наша культура часто сприймає молодість і старість як антитези, виводячи конфлікт між людьми різних поколінь мало не на рівень аксіоми. Старші бурчать про легковажність і недалекоглядність молодих, молоді ж пускають шпильки щодо консервативності й заскнілості старших. Модель конфлікту поколінь наполягає на змаганні батьків і дітей за місце під сонцем, створюючи враження, буцімто одні в якийсь спосіб кращі й вищі за інших. Зрозуміло, що такий погляд містить якусь фундаментальну помилку – і останніми роками помітно, що коригування цієї помилки належить до головних напрямів душпастирства Папи Франциска.

Фото: Nikoline Arns

Є давня християнська традиція, пов'язана з історичною пам'яттю та її віддзеркаленням у дочасному земному житті, – розмішувати наді входами до монастирських осуаріїв, цих місць останнього спочинку тлінних чернечих решток, дидактичний напис: «Ми були такими, як ви. Ви будете такими, як ми. Тож не дивіться зверхньо на нас». Цей просякнутий есхатологічним настроєм напис, як на мене, добре підсумовує думки Папи Франциска про стосунки між поколіннями й може бути однією з найлаконічніших догматично вивірених формул християнської антропології.

Ми були такими, як ви

Його Святість не видав окремого документа про міжпоколіннєві взаємини. Проте він нерідко проговорює тези, які могли б стати основою для подальших богословських роздумів і досліджень та, що найважливіше, душпастирсько-катехитичних практик у повсякденному житті Церкви. Більшість думок Папи про старість, що цікаво, міститься в текстах, призначених для

молодих людей. Але що в цьому дивного? У реальності немає абсолютно «старих» і «молодих»: той, хто вчора був дитиною, сьогодні стає юнаком, завтра – дорослим, а післязавтра – пенсіонером. Сьогоднішня буркітлива бабця – це вчорашня зріла жінка, позавчорашня сором'язлива дівчина й позапозавчорашня маленька дівчинка, яка дбайливо колисала ляльку й кумедно цілувала в ніс кошенят. Це не різні люди – це одна й та сама людина, яка, торуючи шлях своєї земної історії, переходить різні етапи життя й перебуває у різних вікових і соціальних станах. Хтозна, коли учорашнє боязке дитя стає сьогоднішньою поважною матір'ю сім'ї, а владний батько припиняє бути пустотливим хлопчаком.

Отже, старість і молодість, дитинство і зрілість – це різні вікові стани тої самої людини. І Папа звертає чимало уваги на своєрідну трансцендентність, точніше, позачасовість буття поколінь. По суті, він пропонує поглянути не на розтягнуту в часі поколіннєву зміну, а на позачасове буття й спів-буття людей у різному віковому стані. Наприклад, 30 січня 2019 року, розповідаючи на загальній аудієнції про візит до Панами, Папа зауважив: «Христос із силою Святого Духа знов промовляв до молодих людей світу, закликаючи їх жити Євангелієм уже сьогодні, тому що молоді люди – це не “завтра”; ні, молодь – це “сьогодні” задля “завтра”. Молодь – це не те, що буде згодом, вона є сьогодні, тепер, у Церкві й світі». Так само слушно буде продовжити думку: старші люди – це не те, що було колись, це ті, хто є в Церкві й світі сьогодні, тепер.

У посланні на XXXII Світовий день молоді 2017 року Папа вказав на те, що, на його думку, визначає роль молоді в стосунках між людьми різного віку. По-перше, вік – це не причина відокремлюватися від історії й заперечувати те, що було раніше: «Бути молодим не означає відділитися від минулого. Наша особиста історія вписується в довгу течію спільного паломництва, яке тривало багато століть до нас. [...] Яке ж важливе передання віри з покоління в покоління!» По-друге, міжпоколіннєва співпраця необхідна заради спільного блага – і тут виникає мотив діалогу: «А чи розумієте ви, яке це надзвичайне джерело багатства – зустріч молоді й людей похилого віку? Які важливі для вас літні люди, ваші бабусі й дідусі? Ви слушно прагнете “вирушити в політ”, ви плекаєте в серцях багато мрій, але вам потрібна мудрість і бачення старших. Важливо, щоб ви, готуючись до польоту, зважили на своє коріння та перейняли естафету від попередників. Аби побудувати змістовне майбутнє, треба знати події минулого та мати позицію щодо них. Ви, молодь, маєте силу, а літні люди мають пам'ять і мудрість». Загалом же Папа на рівні стосунків «батьків і дітей» застосовує герменевтику спадковості, яку Бенедикт XVI запропонував для правильного розуміння ролі II Ватиканського собору в житті Церкви.

Ви будете такими, як ми

Спільнотність – це ще одна річ, на якій наголошує Папа Франциск, кажучи про діалог поколінь. На зустрічі перед загальною аудієнцією 3 квітня 2019 року він звернувся до керівника хору літніх бельгійців, хворих на синдром Альцгеймера: «Можливо, хтось із них втратив пам'ять, але вони є символом пам'яті народу, вони є корінням нашої батьківщини, нашої людяності. Вони – коріння, і молодь має приходити до них, щоб живитися соком цього коріння, аби провадити вперед людство». Ця думка переносить проблему поколінь із площини міжособистісних – або ж, по-сучасному, індивідуальних – взаємин на рівень спільнотного сприйняття: особа, каже католицьке вчення, втілює своє буття у спільноті. Тому літні люди – це пам'ять спільноти та її живоносне коріння, без якого молода парость не може розвиватися далі. Про те саме йшлося 24 вересня 2018 року, під час апостольського візиту до Латвії: «Ви, що так багато пережили, не забувайте, що ви – коріння народу, коріння молодих пагонів, покликаних розквітнути й принести плоди. Захищайте це коріння, підтримуйте його живим, щоб діти й молодь прищепилися до нього й зрозуміли, що всі квіти на дереві походять від того, що під землею». Цей христоцентричний мотив відсилає нас до теології святого Павла, який писав про єдність Церкви як єдність тіла і членів.

Сімейний вимір у розбудові стосунків між представниками різних поколінь також важливий для Папи. «По-справжньому християнські сім'ї можна розпізнати за вірністю, терпливістю, відкритістю до життя, повагою до літніх людей. [...] Сім'я – це місце, де ми отримуємо ім'я, місце любові, простір близькості, у якому вчимося мистецтва діалогу й міжособистісної комунікації. У сім'ї особа стає свідомою власної гідності й, особливо коли отримує християнське виховання, бачить гідність кожної іншої особистості, насамперед хворої, слабкої, маргіналізованої. [...] Суспільство, яке залишає дітей і маргіналізує похилих віком, відрубуює своє коріння і робить темним майбутнє. Щоразу, коли дитину покидають чи відкидають старого, не просто коїться несправедливість, а занепадає суспільство. Піклування про маленьких і похилих віком – це вибір цивілізованості» (з промови до пленарної асамблеї Папської ради у справах сім'ї 25 жовтня 2013 року).

Нарешті, Папа вказує на місію людей похилого віку в житті спільноти. Вони – не «споживачі» милосердя ближніх; вони служать спільноті, виконуючи посильну місію заради досягнення спільного блага: «Коли Марія і Йосиф прийшли до храму, щоб виконати приписи закону, Симеон і Анна в пориві вирушили назустріч, натхнені Святим Духом. У цю мить тягар віку й очікування зник. Вони розпізнали Дитя й відкрили нові сили для нового завдання: дякувати і свідчити про цей Божий Знак. [...] Ідімо слідами цих надзвичайних старців! Ставаймо й ми трохи поетами молитви, відчуваючи смак у добиранні слів, пристосовуймо ті, яких нас навчає Боже слово. Молитва дідусів і бабусь – це великий дар для Церкви! Це багатство! Це велика

ін'єкція мудрості для всього суспільства, насамперед для того, яке занадто зайняте роботою, надто заклопотане й розсіяне» (з катехизи на загальній аудієнції 11 березня 2015 року).

Тож не дивіться зверхньо на нас

Чому Папа Франциск так часто звертається до цих тем? Схоже, ситуація «батьків і дітей» нині стала довшою гострою. І стародавні єресі, що повертаються до ніби сучасного життя (про це «Верbum» нещодавно писав), дедалі частіше й системніше помітні в дуальному протиставленні молодості й старості як начебто окремих і не пов'язаних явищ. Культура, що нав'язує єретичну дуальність молодості та старості, впливає й на світогляд сучасних католиків, і на діяльність парафіяльних спільнот. Молодих людей сприймають як тих, що ще не катехизовані й не залучені в повноту парафіяльного життя, а тому потребують уваги; а старших – як тих, що вже катехизовані й у все залучені, тож особливої уваги не потребують. На рівні повсякденної ментальності діє гасло про те, що порятунок потопальників – справа самих потопальників. Хоча насправді кожен католик у кожному мить життя потребує уваги – а згідно з канонічним правом ще й має право на неї – з боку інституцій і людей Церкви.

Саме тому варто осмислити цю тему в контексті завдання, яке Папа поставив душпастирям і відповідними церковними інституціям на найближчий час: ідеться про нагальну й уже перезрілу проблему сталої формації, катехизації та євангелізації кожного, а не лише дітей, підлітків, кандидатів до шлюбу й богопосвячених осіб. Принаймні в кількох зверненнях до Римської роти йшлося про необхідність сталої формації подружжів уже після таїнства шлюбу. Папа вважає, що дошлюбна катехизація – це добре, але її замало. Погодьмося, що більшість подружніх проблем виникає після укладання шлюбу, а системного вишколу емоційної, інтелектуальної й вольової витривалості подружжів церковні інституції майже не проводять. Майже напевно з цього боку варто придивитися й до катехизації тих людей, яких ми зараховуємо до категорії «старшого віку»: імовірно, востаннє системні катехизи вони чули перед одруженням. Проминули роки, змінилися темпи й умови земного життя, технології зробили суттєвий ривок уперед, виникли нові ситуації, на які людина мусить реагувати, – і все це потребує повсякчасного оновлення інтелектуального й духовного інструментарію.

І хоча Папа прямо не озвучує цієї тези, його загальні методологічні підходи таки на неї вказують. Церква має осмислити те, що вже давно усвідомили, скажімо, виховні системи: важливість безперервної освіти незалежно від віку чи соціального статусу особи. На зразок «університетів третього віку» в повсякденному парафіяльному житті необхідні катехизи «третього», «четвертого» й так далі віку – системні, регулярні, інтегровані в парафіяльне життя

й уважні до особливостей старших людей. А ще, здається, окрім звичних катехиз для підлітків, варто було б кілька годин присвятити обговоренню теми «Ви були такими, як ми. Ми будемо такими, як ви. Ми не дивимося зверхньо на вас».

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

31 ЛИПНЯ 2019